

PRAVILNIK ZA OPIS
I PRISTUP GRAĐI

Stalni odbor za razvoj i održavanje *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* (2021. – 2023.)

[Izveštaj o testiranju Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima](#)

Radna grupa za koordinaciju testiranja *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima*, 16.5.2023.

Aktivnosti Stalnoga odbora za razvoj i održavanje *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* u 2022. bile su usmjerene na izradu modela i koordinaciju testiranja primjene Pravilnika. U tu je svrhu osnovana Radna grupa za koordinaciju testiranja Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima čiji su članovi Jelena Balog Vojak (Hrvatski povijesni muzej), Tanja Buzina (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, voditeljica radne grupe), Kristina Feldvari (Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku), Snježana Mikulčić Pavlaković (Hrvatski prirodoslovni muzej), Ivana Posedi (Državni arhiv u Varaždinu), Snježana Radovanlija Mileusnić (Muzejski dokumentacijski centar), Marijana Tomić (Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru), Ana Vukadin (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu).

Aktivnosti Radne grupe obuhvaćale su izradu plana testiranja, izradu kriterija za odabir ustanova koje provode testiranje, odabir jedinica opisa, izradu i diseminaciju popratnih materijala, podršku provedbi testiranja u pojedinim ustanovama, analizu podataka dobivenih testiranjem, izradu završnog izvještaja o testiranju.

Koordinatorice testiranja bile su Jelena Balog Vojak za muzeje, Ivana Posedi za arhive, Tanja Buzina i Ana Vukadin za knjižnice.

Trajanje testnog perioda bilo je predviđeno od lipnja do rujna 2022., ali na zahtjev sudionika testiranje je produženo do kraja studenoga 2022.

Ciljevi testiranja

- procjena primjenjivosti Pravilnika na različite vrste građe na različitim medijima,
- procjena primjenjivosti Pravilnika u određenom formatu podataka ili informacijskom sustavu,
- procjena tehničkih i organizacijskih implikacija primjene Pravilnika,
- procjena potrebe za edukacijom za primjenu Pravilnika.

Pozivu na testiranje odazvale su se sljedeće ustanove:

Knjižnice

Nacionalna i sveučilišna knjižnice u Zagrebu (nacionalna), MARC 21, Aleph

Knjižnice grada Zagreba (narodna), UNIMARC, ZaKi

Gradska knjižnica Zadar (narodna), UNIMARC, CroList

Knjižnica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (visokoškolska), MARC 21, Koha

Knjižnica Hrvatskog povijesnog muzeja (specijalna), izvan formata i informacijskog sustava

Knjižnica HAZU (specijalna), UNIMARC, Indigo

Sveučilišna knjižnica Rijeka (visokoškolska), UNIMARC, CroList

Knjižnica i čitaonica Fran Galović Koprivnica (narodna), Metel

Testiranje nisu uspjele organizirati dvije knjižnice tako da je testiranje provedeno u njih šest.

Muzeji

Hrvatski povijesni muzej (povijesni), Indigo

Arheološki muzej u Zagrebu (arheološki), M++

Hrvatski prirodoslovni muzej (prirodoslovni), različiti sustavi, ovisno o odjelima

Tehnički muzej Nikola Tesla (tehnički), Galis

Muzej za umjetnost i obrt (umjetnički), Indigo

Muzej suvremene umjetnosti (umjetnički), M++

Muzej Slavonije Osijek (opći), M++

Prirodoslovni muzej u Rijeci (prirodoslovni), File Maker Pro

Muzeji grada Karlovca (opći), M++, Modulor++

Muzej grada Zagreba (opći), S++ (sustav za obradu muzejske dokumentacije)

Muzejski dokumentacijski centar, S++ (sustav za obradu muzejske dokumentacije)

Dvije institucije nisu dostavile podatke tako da je testiranje provedeno u njih osam, a jedna je sudjelovala unutar projekta Hrvatske rijeke.

Arhivi

Hrvatski državni arhiv, matični, HAIS

Državni arhiv u Bjelovaru, državni, HAIS

Državni arhiv u Zadru, državni, HAIS

Državni arhiv u Dubrovniku, državni, HAIS

Državni arhiv u Varaždinu, državni, HAIS

Državni arhiv u Osijeku, državni, HAIS

Državni arhiv u Pazinu, državni, HAIS

Testiranje je provedeno u tri arhiva.

Jedinice opisa (entiteti) koji su bili obuhvaćeni testiranjem

Građa. Obuhvaćene su vrste građe koje mogu biti dio fondova svih triju baštinskih zajednica: arhivsko gradivo, artefakti (predmeti), filmska i videograđa, fondovi i zbirke, glazbena i zvučna građa, kartografska građa, neomeđena građa, omeđena tekstualna građa, prirodoslovna građa, slikovna građa.

Agenti. Obuhvaćeni su svi agenti: osoba, obitelj, korporativno tijelo.

Mjesto. Obuhvaćena su prirodna (fizičko-geografska) područja i društveno-geografska područja.

Plan testiranja

U planu testiranja navedeni su svrha i ciljevi testiranja, metodologija testiranja, opis odabranih jedinica prema odredbama Pravilnika, procjena primjenjivosti elemenata opisa iz Pravilnika s obzirom na vrstu građe, informacijski sustav i format kodiranja podataka, procjena utjecaja Pravilnika na radni proces opisa građe.

Bilo je preporučeno da u testiranju sudjeluju djelatnici koji su upoznati s Pravilnikom.

Popratni materijali uz testiranje

Da bi se olakšao proces testiranja, dostavljeni su popratni materijali:

a) *Tablice pridruživanja formata MARC 21 i formata UNIMARC s odredbama Pravilnika*

Izrađene su tablice pridruživanja odredbi Pravilnika i formata za kodiranje podataka, a temelje se na verziji 1.0 Pravilnika i nadopuni (*update*) no. 33 (studen 2021) formata MARC21 za bibliografske podatke, odnosno 3. izdanju bibliografskog formata UNIMARC iz 2008. te ažuriranjima formata koja su objavljena u razdoblju od 2012. do 2021.

b) *Upute za testiranje*

Kod odabira primjera za opis, zbog lakše usporedbe s načinom opisa prema Pravilniku, trebalo je odabirati jedinice koje su već ranije opisane, tj. za koje već postoje zapisi u informacijskom sustavu. Da bi se uočile razlike, građa se trebala opisivati *de visu*.

Testni zapisi izrađivali su se prema tehničkim mogućnostima. Bilo je poželjno, radi bolje usporedbe i uvida u promjene, izraditi zapise u testnoj bazi podataka u postojećem sustavu. Ako to nije bilo moguće, zapisi su se mogli izraditi i dostaviti u Excelu ili Wordu. U zapisu su trebala biti označena polja formata/sustava.

U procesu izrade zapisa preporučena je sljedeća metoda:

- u tablicama pridruživanja provjeriti kojem polju/potpolju formata odgovara pojedini element Pravilnika
- u Pravilniku provjeriti upute vezane uz određeni element i sukladno uputama navesti podatke u odgovarajućem polju/potpolju formata
- ako se podatak može upisati i u druga polja, ali se ona u ustanovi/sustavu ne koriste (ili ako katalogizator smatra da bi ih bilo dobro koristiti), katalogizator to može navesti kao napomenu u upitniku Primjenjivost elemenata Pravilnika
- ako nekom elementu Pravilnika odgovaraju polja ili potpolja formata koja u sustavu ne postoje (npr. jer se u sustavu koristi starija verzija formata), katalogizator će u upitniku Primjenjivost elemenata Pravilnika navesti da je upotreba tog elementa moguća samo uz nadogradnju formata.
- nakon izrade zapisa trebalo je ispuniti upitnik Primjenjivost elemenata Pravilnika
- upitnik se ispunjava za određenu vrstu građe, ne za svaku opisanu jedinicu
- katalogizator u upitniku navodi koje su odredbe su u skladu s postojećom praksom, koje odredbe zahtijevaju promjenu prakse i koje zahtijevaju nadogradnju formata/sustava, a u stupcu Napomena navesti pojedinosti

Materijali za evaluaciju

a) *Upitnik: Primjenjivosti elemenata Pravilnika KAM*

U upitnicima za različite vrste jedinica opisa, u formi tablica, trebalo je označiti koje su odredbe Pravilnika

- u skladu s postojećom praksom
- zahtijevaju promjenu postojeće prakse bez intervencija u format ili sustav, npr. status obveznosti je drugačiji, podatke treba navoditi na drugačiji način, upisivati u drugo polje ili sl.
- zahtijevaju tehničke izmjene ili nadogradnje formata i/ili sustava - da bi se slijedile odredbe Pravilnika KAM, potrebno je izmijeniti ili nadograditi postojeća polja za unos podataka, dodati nova polja za unos podataka, promijeniti/nadograditi način indeksiranja i pretraživanja ili sl.

b) *Upitnik : Utjecaj Pravilnika KAM na radni proces obrade građe*

Namjena Upitnika bila je procjena utjecaja Pravilnika na radni proces obrade građe. Ispitalo se:

- je li testiranje obavljeno u formatu/sustavu u kojemu se redovno obrađuje građa, formatu/sustavu ili verziji formata/sustava u razvoju, sustavu koji je razvijen ili nadograđen u skladu s Pravilnikom
- u kojem je formatu za kodiranje podataka provedeno testiranje
- u kojem je informacijskom sustavu provedeno testiranje
- prema kojim se normama ili priručnicima sada opisuje građa u ustanovi
- utjecaj primjene Pravilnika na radni proces u ustanovi
- potreba za dodatnom edukacijom za primjenu Pravilnika
- utjecaj primjene Pravilnika na osuvremenjivanje opisa građe u ustanovi (primjerenost korisnicima, primjerenost digitalnom okruženju, fleksibilnost, mogućnost suradnje s drugim ustanovama itd.)

Zaključci

Kriterijima za odabir ustanova koje provode testiranje trebalo je obuhvatiti različite vrste knjižnica, muzeja i arhiva, različite informacijske sustave u uporabi i formate za kodiranje podataka u kojima se građa opisuje. Da bi se ispunili navedeni kriteriji, plan da je sudionicima testiranja Pravilnik poznat

PRAVILNIK ZA OPIS
I PRISTUP GRAĐI

nije mogao biti u potpunosti ispunjen tako da su u testiranju sudjelovali i djelatnici koji od ranije nisu poznavali Pravilnik niti su bili polaznici tečajeva CSSU-a o Pravilniku.

U upitniku *Primjenjivost elemenata Pravilnika KAM* neke su ustanove označile svaki element, a neke samo one koji su se odnosili na primjer odabran u svrhu testiranja; ako u primjeru nije bilo podatka o nekom elementu, taj je element u upitniku izostavljen.

Neke su ustanove (knjižnice i muzeji) izrađivale zapise za sve jedinice opisa i odgovarale na upitnik, a neke su popunile samo upitnike. Pojedine ustanove predale su tablice o primjenjivosti prema vrstama građe, a pojedine za svaku jedinicu građe posebno. Arhivi nisu dostavili zapise (trenutno bez informacijskog sustava, u pripremi je izrada novoga) nego samo evaluacijske upitnike.

Promjena dosadašnje prakse u elementima koji su obvezni ili su obvezni kad su dostupni uočena je većinom u odredbama o Stvarnom prikazu jedinice građe (podaci se preuzimaju kako su navedeni na jedinici građe) i Identifikaciji jedinice građe prema aspektima djelo, izraz, pojavni oblik, primjerak.

Ovisno o formatu za kodiranje podataka ili informacijskom sustavu u kojem se izrađuje opis, kod svih je knjižnica iskazana veća ili manja potreba za ažuriranjem formata, budući da se većina elemenata Pravilnika može zabilježiti u više različitih polja formata, kodiranim podacima i/ ili uporabom nadziranih rječnika. Prema iskazanim potrebama za nadogradnjom formata može se steći uvid preferira li se opis na strukturiran način, gdje se podatak navodi kao kôd, nadzirani naziv ili druga nadzirana oznaka, ili na nestrukturiran način u obliku slobodno oblikovanog teksta (napomena). U aplikacijskim profilima (uputama za rad) u određenom sustavu ili ustanovi to bi trebali biti jasno dokumentirano.

Svi su muzeji također naveli potrebu za nadogradnjom informacijskog sustava.

Procjena tehničkih i organizacijskih implikacija primjene Pravilnika, potreba za dodatnim edukacijama i utjecaj na osuvremenjivanje opisa sadržana je u upitniku *Utjecaj Pravilnika na radni proces obrade građe*.

Ispunjen upitnik poslalo je pet knjižnica, sedam muzeja (od čega dva opisno, a ostali po poslanom predlošku) i tri arhiva. Sve knjižnice, osim jedne, provele su testiranje u formatu i informacijskom sustavu u kojem se redovito obrađuje građa. Dvije u formatu MARC 21, a tri u formatu UNIMARC, u informacijskim sustavima Aleph, Crolist, Indigo, Koha, ZaKi. Građa se sada obrađuje prema normama PPIAK i ISBD.

Svi muzeji, osim jednog, provele su testiranje u formatu i informacijskom sustavu u kojem se redovito obrađuje građa. Jedan muzej testiranje je proveo u sustavu u kojem se trenutno obrađuje građa i u verziji koja je u razvoju. Testiralo se u formatima Spectrum, Lido i UNIMARC, u informacijskim sustavima M++, S++, Modolor, Galis, Indigo, NUMIZ, MS Excel, MS Access, FDC (Flora Croatica

PRAVILNIK ZA OPIS
I PRISTUP GRAĐI

Database). Norma prema kojoj se sada obrađuje muzejska građa je Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi.

Pri procjeni utjecaja Pravilnika KAM na radni proces (opseg i podjela poslova, slijed aktivnosti) jedna knjižnica smatra da KAM ne zahtijeva promjene u radnom procesu, četiri su odgovora da zahtijeva manje promjene, a dva promjene u umjerenom opsegu. Od komentara na pitanje na što se odnose promjene u radnom procesu, tri se odnose na potrebu za nadogradnjom formata, jedan na potrebu za edukacijom i prilagodbu specifičnim zahtjevima korisnika ustanove, u jednom se komentaru konstatira da je u Pravilniku KAM veći broj elemenata nego u normama prema kojima se danas radi i veći se broj podataka preporučuje bilježiti u strukturiranom obliku.

U odgovorima na isto pitanje tri muzeja smatraju da KAM zahtijeva manje promjene u radnom procesu, dva promjene u umjerenom opsegu, a jedan u značajnom opsegu. Od komentara na pitanje na što se odnose promjene u radnom procesu, jedan odgovor muzeja se odnosi na potrebu za nadogradnjom informacijskog sustava, jedan na potrebu za edukacijom i prilagodbu specifičnim zahtjevima korisnika ustanove.

O utjecaju KAM-s na radni proces u arhivima, dva su odgovora koji procjenjuju da zahtijeva manje promjene, a jedan veće izmjene radnoga procesa.

Na pitanje o potrebi za edukacijom djelatnika, jedan je odgovor knjižnica da edukacija nije potrebna, dok većina iskazuje potrebu za edukacijom usmjerenom na određene dijelove Pravilnika i to one koji zahtijevaju promjenu prakse u stvarnom prikazu (poglavlje 1), na identifikaciju različitih aspekata jedinice građe (poglavlje 2) i odnose i napomene o odnosima među jedinicama opisa (poglavlje 10). Predlaže se i opća edukacija o Pravilniku s načinom primjene u konkretnom informacijskom sustavu.

Svi muzeji iskazali su potrebu ili za općom ili za edukacijom usmjerenom na određene dijelove Pravilnika. Usmjerenja edukacija potrebna je za odnose među jedinicama građe, terminologiju.

Arhivi smatraju da je potrebna opća edukacija o Pravilniku KAM.

Na pitanje o utjecaju primjene KAM-a na osuvremenjivanje opisa građe, što uključuje primjerenost korisnicima, primjerenost digitalnom okruženju, prilagodljivost potrebama ustanove, mogućnost suradnje s drugim ustanovama itd., jedan je odgovor knjižnica da primjena neće dovesti do unaprjeđenja („Smatramo da je bitnije da knjižnični softver tj. njegov razvoj prati sve promjene i trendove u digitalnom okruženju (interoperabilnost, linkovi, veze, pretraživanje itd.“), jedan da može dovesti do značajnog unaprjeđenja, a četiri da može dovesti do manjeg unaprjeđenja („Osuvođenjivanje opisa građe koje primjena KAM-a može donijeti odnosi se na primjerenost digitalnom okruženju i mogućnost suradnje s drugim ustanovama, posebno u identifikaciji i opisu agenata i mjesta“, „Primjena u potpunosti ovisi o sustavu/formatu u kojem ustanova radi te o veličini i

radnim procesima ustanove. Takva situacija na neki način ograničuje primjenu Pravilnika na način da može dovesti do značajnog unaprjeđenja do kakvog bi s obzirom na mogućnosti mogao.“).

Odgovori muzeja o utjecaju primjene KAM-a na osuvremenjivanje opisa građe; dva su odgovora da primjena neće dovesti do unaprjeđenja („KAM neće dovesti do unaprjeđenja opisa građe. No, svakako bi mogao biti dobra osnova za suradnju s drugim ustanovama“), jedan da može dovesti do značajnog unaprjeđenja, a četiri da može dovesti do manjeg unaprjeđenja.

Svaki od tri arhiva koji su ispunili upitnik dao je različit odgovor: primjena KAM-a neće dovesti do unaprjeđenja ; primjena KAM-a može dovesti do manjeg unaprjeđenja ; primjena KAM-a može dovesti do značajnog unaprjeđenja. Uz procjene utjecaja nije bilo dodatnih komentara.

S obzirom na rezultate testiranja svih jedinica opisa u knjižnicama različitog tipa koje rade u različitim formatima i informacijskim sustavima, većina odredbi je u skladu s postojećom praksom, oko jedne trećine zahtijeva promjenu dosadašnje prakse, a prosječno sedam posto nadogradnju i ažuriranje formata.

Testiranje u muzejima pokazalo je da je približno pola odredbi u skladu s postojećom praksom, oko jedne četvrtine zahtijeva promjenu dosadašnje prakse, a oko jedne četvrtine nadogradnju i ažuriranje formata.

Iz navedenoga se zaključuje da je Pravilnik KAM u knjižničnoj i muzejskoj zajednici primjenjiv u svim informacijskim sustavima uz potrebu za nadogradnjom formata / informacijskih sustava, uz dodatnu edukaciju.

Testiranje u arhivima provedeno je na dvije vrste građe (arhivski fondovi i zbirke i slikovna građa). Norme prema kojima se sada opisuje građa su ISAD (G), ISAAR (CPF). Općenita procjena je da je Pravilnik KAM primjenjiv za opis gradiva za koje se izrađuju analitički inventari, a manje primjenjiv za gradivo koje zahtijeva hijerarhijski opis. Kako opis nije testiran u postojećem informacijskom sustavu, nisu dobiveni podaci u kojem bi se dijelu on mogao nadograditi.

Dodatak:

Rezultati testiranja u knjižnicama

U knjižnicama je izrađeno 177 zapisa, od toga 112 za građu, 42 za agente, 23 za mjesto.

Tablica 1: Rezultati testiranja na temelju broja testiranih elemenata

Jedinica opisa	Odredbe su u skladu s postojećom praksom	Odredbe zahtijevaju promjenu prakse	Odredbe zahtijevaju nadogradnju formata
----------------	--	-------------------------------------	---

PRAVILNIK ZA OPIS
I PRISTUP GRAĐI

Omeđena tekstualna građa	57 %	35 %	8 %
Neomeđena građa	65 %	28 %	7 %
Glazbena i zvučna građa	55 %	36 %	9 %
Kartografska građa	61 %	36 %	3 %
Filmska i video građa	55 %	37 %	8 %
Slikovna građa	85 %	15 %	0 %
Fondovi i zbirke	33 %	60 %	7 %
Mjesto	84 %	8 %	8 %
Agenti	68 %	25 %	7 %

Procjena primjenjivosti Pravilnika na različite jedinice opisa izrađena je na temelju zbroja odgovora svake knjižnice uz svaki element podatka obuhvaćen testiranjem. U tablici je u postotcima izražen udio odredbi koje su u skladu s postojećom praksom, koje zahtijevaju promjenu prakse i odredbi koje zahtijevaju nadogradnju formata u ukupnom broju odgovora.

Rezultati testiranja u muzejima

Tablica 2: Rezultati testiranja na temelju broja testiranih elemenata

Jedinica opisa	Odredbe su u skladu s postojećom praksom	Odredbe zahtijevaju promjenu prakse	Odredbe zahtijevaju nadogradnju formata
Kulturni artefakti	62 %	27%	15%
Prirodoslovna građa	64%	29%	10%

PRAVILNIK ZA OPIS
I PRISTUP GRAĐI

Glazbena i zvučna građa	82%	3%	16%
Kartografska građa	73%	14%	13%
Slikovna građa	41%	33%	27%
Fondovi i zbirke	88%	4%	8%
Mjesto	25%	25%	62%
Agenti	11%	78%	33%

Procjena primjenjivosti Pravilnika na različite jedinice opisa izrađena je na temelju zbroja odgovora svakog muzeja uz svaki element podatka obuhvaćen testiranjem. U tablici je u postocima izražen udio odredbi koje su u skladu s postojećom praksom, koje zahtijevaju promjenu prakse i odredbi koje zahtijevaju nadogradnju formata u ukupnom broju odgovora. Ukupni zbroj u postocima mjestimice prelazi 100% jer je kod nekih elemenata iskazivana potreba i za promjenom prakse i za nadogradnjom informacijskog sustava.

Zahvaljujemo svim kolegicama i kolegama koji su provodili testiranje i uložili vrijeme i trud na upoznavanje s odredbama Pravilnika KAM.